

PROMĚNY MEDIÁLNÍHO OBRAZU VYSOKÉHO ŠKOLSTVÍ V LETECH 1989–2008*⁴⁸

Jan Beseda

V následujícím článku se pokusím přiblížit proměny mediálního obrazu vysokého školství v letech 1989 až 2008. Cílem této studie je podat nástin proměny nastolování mediálních agend⁴⁸, tedy jaká témata spojovaná s vysokým školstvím byla pro vybraná média důležitá a také jaké spektrum aktérů se objevovalo v mediálním obraze o vysokém školství. Jakým způsobem se měnil obraz mediálního školství ve sledovaných obdobích, měnil se vůbec? Jací aktéři v něm byli v popředí a jací se v něm objevovali a objevují? Pokusím se zde zodpovědět otázky, které ještě nebyly zodpovězeny. Je známo, že od pádu komunismu české vysoké školství prošlo a stále prochází proměnou od elitního k masovému až k univerzálnímu školství⁴⁹. Otázkou je, zda se to i nějakým způsobem odrazilo i v jeho mediálním obraze.

Tato studie byla provedena na základě kvalitativní diskurzivní analýzy s kvantitativními prvky na účelovém vzorku dat.⁵⁰ Data byla vybrána s ohledem

na vybrané klíčové události, které se udály v českém vysokém školství ve sledovaném období. Rok 1989 byl vybrán zaprvé jako rok, kdy se připravovala a projednávala novelizace vysokoškolského z roku 1980. Druhým důvodem pak bylo, že se jednalo o poslední rok komunistické vlády. Naskýtá se tedy možnost porovnat mediální obraz vysokého školství v socialistické a postsocialistické společnosti. Následující rok 1990 byl rokem, kdy byl schválen nový vysokoškolský zákon a především to byl rok, kdy docházelo k bouřlivé transformaci nejen vysokého školství, ale celé společnosti. Dalším klíčovým rokem byl rok 1998, kdy byl schválen nový vysokoškolský zákon. Poslední analyzovaným rokem byl pak rok 2008, který byl vybrán s ohledem na možnost komparovat současné dění s minulým a také s ohledem na připravované vysokoškolské reformy.

Volbě konkrétních období ve sledovaných letech předcházela předprůzkum, jehož cílem bylo identifikovat úseky s nejfrekventovanější výskytem vysokoškolské tematiky. Výzkum probíhal v období 1989–1990 na základě tištěných materiálů, respektive mikrofilmů. Pro období 1998 probíhal předvýzkum na základě databáze Anopress, pro rok 2008 to byl také Anopress plus databáze společnosti Newton. Články z databází byly vybrány na základě sedmi klíčových slov: vysoké školství, vysoké školy, univerzity, studenti, školné, přijímací zkoušky, akreditační komise. Na základě těchto parametrů byla vybrána následující období: 1. 3. – 30. 5. 1989, 1. 1. – 30. 3. 1990 a 1.– 7. 5. 1990, 1.– 31. 1. 1998, 26. 3. – 10. 4. 1998, 1. 1. – 1. 5. 2008.

Krom časového výběru bylo nutné také rozhodnout, na která média se zaměřit. Vzhledem k časovým a technickým možnostem byl zvolen tisk. Z něho pro období 1989–1990 byly vybrány nejčtenější deníky Rudé Právo a Mladá fronta. V následujících obdobích byly analyzovány nástupnické tituly Právo a Mladá fronta Dnes, plus další nejčtenější deník Blesk.

⁴⁸ Vypracováno v rámci Výzkumného záměru č. MSM0023775201 „Terciární vzdělávání ve znalostní společnosti“
Teoretický koncept agenda setting vychází z představy, že tím, že média vybírají a zařazují do svých obsahů některá témata a jiné opomíjejí, určují, co budou jejich příjemci považovat za důležité. Jak píše Cohen, „médiá nemusejí být schopná určovat, co si lidé mají myslet, ale jsou úspěšná v určování, o čem mají přemýšlet“. TRAMPOTA, Tomáš: *Zpravodajství*, Praha: Portál, 2006, s. 113 cituje COHEN, B.C.: *Press and Foreign Policy*, Princeton Policy Press, 1963.

⁴⁹ Více koncept Martina Throw viz v kostce PABIAN, Petr: Od elitního přes masové k univerzálnímu terciárnímu vzdělávání: koncepce Martina Trowa, *AULA* 16/2, 2008, s. 31–40.

⁵⁰ JENSEN, Klaus Bruhn: Introduction: The qualitative turn. In JENSEN, Klaus, Bruhn and JANOWSKI, Nicholas W. (ed.) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*, London and New York: Routledge, 1991, s. 7–8 nebo také JANOWSKI, Nicholas W. and WESTER, Fred: The qualitative tradition in social science inquiry: contributions to mass communication research. In c.d., s. 73.

K samotné analýze je třeba ještě podotknout, že zprávy, které se opakovaly byly zařazené do výběru aktérů a témat pouze jednou. Jednalo se především o aktivity vysokých škol pro veřejnost či studentské aktivity typu výstav a divadelních představení, které se v rubrikách „kam za kulturou“ opakovaly často i několikrát týdně. Při samotné analýze pak bylo využito několikastupňové kódování, které se opíralo o analytickou indukci⁵¹. Ač samotný článek bude podle Burgesová hodnocení výstupu kvalitativního výzkumu spíše deskriptivní s minimem referencí na teoretické rámce⁵², je nutné mít na paměti, že i samotná deskripce je autorovou interpretací. Tedy v souladu s interpretativním antropologií bude tento článek zhuštěným popisem⁵³.

ROK 1989 – PŘÍPRAVA ZMĚN V DUCHU KOMUNISMU

Vysokoškolská témata, která se v Rudém Právu objevují, souvisí s novelizací vysokoškolského zákona. S novelizací tohoto zákona také koreluje zájem členů SSM o reformu stipendijního systému a otázka rozhodovacích pravomocí studentů. Největší pozornost je tomuto tématu věnovaná v souvislosti s 13. sjezdem KSČ. Spolu s tímto tématem jsou nastolovaná podtémata deskripce vývoje vysokých škol (VŠ), otázka přijímacího řízení na VŠ, rozvoj vztahů se zahraničními VŠ (s tím se také objevuje i otázka mezinárodního uznávání titulů). Debatuje se o tom, že vysoké školy musí být centrem vědeckotechnického pokroku. Mají připravovat studenty pro praxi. Důležitou otázkou je samospráva VŠ, s ní souvisí úvahy o opětovném zřízení vědeckých rad. V neposledním řadě je debatovaná restrukturalizace školství na dvoustupňový systém. Tento návrh je kritizován představiteli technických škol.

Probírána je pak také otázka počtu vysokoškoláků v populaci. KSČ plánuje zdvojnásobit počet pracovníků s úplným středoškolským a vysokoškolským vzděláním do roku 2000, i když s tímto plánem nespěchá⁵⁴. Z akademických kruhů pak k tomuto tématu zazní, že ve výrobních organizacích je přebytek VŠ pracovníků asi o 10 %⁵⁵. Přesto se i akademické sféře jeví počet VŠ vzdělaných lidí v populaci jako nízký.

Jedním z témat, které je v RP prezentováno jsou absolventi VŠ. Problém, který se v souvislosti s nimi objevuje je jejich nedostatek a to především v primárním a sekundárním školství, tento problém je reflektován především mimo elitní kruhy, i když výzvy k řešení míří k nim. Na politické i akademické úrovni se řeší nedostatek praktických zkušeností absolventů a problematika jejich přechodu do praxe (plánování počtu míst na VŠ dle potřeb praxe). Jedním z návrhů, které zaznívají z akademické obce je využívat výsledky studia na VŠ při určování nástupních platů.

Akademické elity si stěžují na špatné materiálové vybavení škol. Všeobecným tématem je spolupráce VŠ a průmyslu, zakládají se „vědeckotechnické parky“, diskutuje se o odbornících z praxe ve výuce. Absolventi pak řeší, jakým způsobem by měla fungovat gymnázia, aby své studenty připravila dostatečně na studium na VŠ.

Z dalších témat, která zaznívají spíše okrajově, se jedná o problém s výukou cizích jazyků na VŠ a memorovací styl učení či vysoký věk vědců. Objevuje se i návrh na objektivní hodnocení škol.

V RP dostávají prostor i studentské aktivity jako jsou studentský film, výstava zahraničních studentů, mezinárodní studentský časopis, či akce, kterou SSM připravilo pro studenty. Ve srovnání s MF, ale je těchto aktiv méně. Souvisí to se zaměřením RP jako stranického listu a tedy i tím, že na rozdíl od svazácké MF je zaměřen tento deník na jiný druh publika.

⁵¹ JANKOWSKI, Nicholas W. and WESTER, Fred: The qualitative tradition in social science inquiry: contributions to mass communication research. In c.d. 66–67.

⁵² JANKOWSKI, Nicholas W. and WESTER, Fred: The qualitative tradition in social science inquiry: contributions to mass communication research. In cd., s. 69 cituje BURGESS, R. G.: *In the Field: an Introduction to Field Research*, London: George Allen & Unwin, 1984, s. 213.

⁵³ GEERTZ, Clifford: *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Books, 1973, s. 5–10.

⁵⁴ Rudé Právo, 1. 4. 1989, s. 3.

⁵⁵ Rudé Právo, 22. 3. 1989, s. 4.

Ovšem i v na jiné publikum orientované Mladé frontě se k tématu vysokého školství vyslovují a s tímto tématem jsou téměř výhradně spojovány politické či akademické elit, které jsou mezi sebou velmi propojené. Výjimečně se k tématu vysokého školství vyjadřují studenti. Rozdíl proti Rudému právu spočívá především v tom, že v MF jsou politické elity zastoupeny členy SSM a na rozdíl od RP, kde převažují členové KSČ.

Jak SSM, tak i KSČ s akademickou elitou usilují o výchovu vysokoškoláků ke komunistické ideologii. Témata, která se v MF objevují jsou podobná jako v RP a souvisí s novelizací VŠ zákona, s tou se pojí i zájem členů SSM o reformu stipendijního systému a otázka rozhodovacích pravomocí studentů. V MF jsou v souvislosti s 13. sjezdem KSČ zveřejňovány v podstatě stejné informace jako v RP, ale v redukovánější podobě. Tedy informace o tématech jako je deskripce vývoje VŠ, přijímací řízení, rozvoj vztahů se zahraničními VŠ, otázka VŠ jako centra vědeckotechnického pokroku, příprava studentů pro praxi a samospráva VŠ.

Studenti jsou pak spojováni především se svými aktivitami jako jsou studentské filmy, výstavy, sbor, časopis. V rámci diskuse studentů s politickými představiteli zaznívá studentská kritika protekčního přijímacího řízení na VŠ. Značná část studentských záležitostí jako jsou rozhodovací pravomoci studentů a studentské ubytování, služby jsou zařizovány prostřednictvím SSM.

Opět jako v RP se zde dočítáme o vyznamenání vědců a vysokoškolských pracovníků státními řády a vyznamenáními v souvislosti s oslavou 1. máje. Akademické elity pak jsou ještě spojovány s vědeckými objevy, případně je zmiňována spolupráce se zahraničními vysokoškolskými institucemi.

V tisku z roku 1989 lze sledovat specifickou situaci, v které jsou silně propojeny struktury represivního státního aparátu, tedy členové vlády, skrze politický ideologický státní aparát⁵⁶, tedy KSČ, případně na nižší úrovni skrze SSM se elitními struktu-

rami vzdělávacího ISA⁵⁷, tedy rektory a děkany, kteří jsou členy elitních struktur KSČ. Althusser píše, „že jednota, která ustanovuje pluralitou ideologického státního aparátu není explicitně viditelná“⁵⁸. Ovšem to pro socialistickou společnost neplatí. Nejenže je v tisku jasně viditelná propojenost mezi vzdělávacím a politickým ISA, je tu i propojenost mezi komunikačním⁵⁹ a politickým ISA. Tisk je totiž přímo vlastněn politickými strukturami ISA. Rudé právo je majetkem KSČ a Mladá fronta patří SSM. Komunistická ideologie přímo z novin číší. Členové politické, ale i akademické elity dostávají v novinách prostor prezentovat, že je nutné zvyšovat a zlepšovat výchovu ke komunistické ideologii⁶⁰. Politická elita pak hovoří nutnosti uplatňovat výuku marxismu-leninismu i v odborných předmětech⁶¹.

Jak šlo sledovat výše, v roce 1989 je tedy obraz vysokého školství ve sledovaných médiích spojován především s akademickou a politickou elitou, která je mezi sebou velmi silně a úzce propojena. Z jiných skupin jsou s vysokým školství spojováni studenti a to v případě Mladé fronty, pro niž jsou studenti cílovou čtenářskou skupinou. Ostatní aktéři mají minimální roli. Je ještě je třeba upozornit, že jiná situace nastává po listopadových událostech roku 1989, ale to už je období, které by si vyžádalo speciální pozornost a žel mu zde není možné věnovat prostor. Hlavním tématem je především novelizace vysokoškolského zákona z 10. dubna 1980 a velká část témat se pojí s tímto hlavním tématem.

SONDA DRUHÁ, ROK 1990, POREVOLUČNÍ ZMĚNY

V Rudém Právu z roku 1990 je na ústupu jako aktér spojený s tématem vysokého školství politická

⁵⁶ Ideologický státní aparát bude dále označován v textu zkratkou ISA.

⁵⁷ ALTHUSSER, Louis: *Lenin and Philosophy and Other Essays*, New York and London, Monthly Review Press, 1971, s. 141-143.

⁵⁸ ALTHUSSER, L.: c.d., s. 144.

⁵⁹ Komunikačním ISA rozumí Althusser (tisk, rádio, televizi atd.) viz ALTHUSSER, L.: c.d., s. 144.

⁶⁰ Například Rudé právo, 29. 3. 1989, s.4, Rudé právo, 27.4. 1989, s. 1 nebo také Mladá fronta, 8.3. 1989, s. 3-4.

⁶¹ Například Rudé právo, 1. 4. 1989, s. 2.

elita. Téma je daleko více než v předchozím roce spojováno se studenty a na úkor politické elity posílila akademická elita, která už s ní není tak těsně propojená. Vztah mezi těmito elitami se rozvolňuje, což ovšem neznamená, že by úplně mizel například ministr školství, mládeže a tělovýchovy pocházející z akademických kruhů. Na druhou stranu nově volení rektori a děkani už jsou většinou bez politické příslušnosti. Velmi okrajově se k tématu vysokého školství vyjadřuje lid a novináři. Důležité také je, že politická elita je v tomto kontextu téměř nestranná, respektive není spojována s nějakou stranou (vyjma volebního programu KSČ). Přesto zde zaznívá z pera studentky Vysoké školy politické snaha o zachování propojení akademických a politických elit, alespoň na užší specializované bázi, kterou by měla být právě Vysoká škola politická⁶².

Hlavním tématem spojeným s vysokým školstvím je výměna akademických elit (děkanů, rektorů). Ti nastolují diskurz, v němž se hovoří o samosprávě škol, nových studijních programech a spolupráci se zahraničními univerzitami. Spolupráce se zahraničím není rozvíjena pouze přes akademické kruhy, ale také přes státní aparát. Je třeba ovšem dodat, že téma spolupráce se zahraničím není úplně nové, jen je frekventovanější⁶³.

Dále se zde objevuje téma přijímacího řízení, které je spojováno jak s akademickými institucemi, tak i politickými (ministerstvem školství) a souvisí s přechodem pravomocí v tomto procesu výlučně na vysoké školy.

V porevoluční době se objevuje mnoho nových institucí. Nejinak tomu je i v případě vysokých škol, lze se dočíst informace o nových vysokých školách a fakultách. Zmínit je třeba i oznámení rektora Vysoké školy báňské v Ostravě o rehabilitaci těch, jejichž studium či akademická kariéra byla poškozena v důsledku komunistického režimu⁶⁴. Akademické

i politické elity hovoří o novelizaci vysokoškolského zákona, což je pak korunováno novým VŠ zákonem. V RP jsou v souvislosti s ním a jeho novelou představena a diskutována především tato témata: akademická samospráva, nové vědecké hodnoty a zásahy státu do řízení VŠ. o tom, že je toto téma pro RP zajímavé svědčí i zpráva o schválení nového VŠ zákona v Bulharsku⁶⁵.

Oproti roku 1989 je v roce 1990 v sledovaných úsecích mírný pokles tématu vysoké školství v Rudém Právu. V případě Mladé frontě oproti roku 1989 jsou při vyjadřování či působení jako aktéři v mediálním obrazu tři poměrně vyrovnané skupiny – akademická elita, studenti a politická elita.

MF informuje o vzniku nové studentské organizace Studentské unie, zániku SSM na VŠ. Což ovšem neznamená, že by politická elita úplně rezignovala na působení mezi studenty. Krom SSM se o studentské záležitosti a problémy zajímá i OF.

Zaznívají zde nejen hlasy akademické a politické elity k reformě školství, která vrcholí novým VŠ zákonem v květnu, ale v této diskusi se objevují na stránkách MF také studenti. V rámci přípravy tohoto zákona se diskutuje vznik Rady vysokých škol jako konzultačního orgánu ministerstva, možnost zakládat vysoké školy pro jakýkoliv právní subjekt a hovoří se i o regionalizaci vysokého školství.

Stejně jako v RP je častým tématem volba nových akademických představitelů a jejich první návrhy reform, a rehabilitace, těch kterým bylo znemožněno studium či akademická kariéra v důsledku politického útlaku za komunistického režimu.

Dalšími tématy jsou stěhování Fakulty tělesné výchovy sportu do budovy bývalé Vysoké školy politické a obnovení Bohoslovecké fakulty v Olomouci. Tato témata souvisí se změnou režimu podobně jako třeba kritika skript zatížených komunistickou ideologií. O roku 1990 lze hovořit v souvislosti se změnou významu aktérů v mediálním obrazu vysokého školství. Politická elita se v něm stává méně důležitá, naopak roste význam studentů, zároveň se rozvolňuje

⁶² Rudé právo, 5. 1. 1990, s. 7.

⁶³ Viz například Rudé právo, 4. 4. 1989, s. 5 a pak články o návštěvě zahraničních akademických elit na československých vysokých školách např. Rudé právo, 21. 4. 1989, s. 2.

⁶⁴ Rudé právo, 16. 2. 1990, s. 11.

⁶⁵ Rudé právo, 14. 2. 190, s. 12.

těsná vazba mezi akademickou a politickou elitou. Mezi hlavní témata patří výměna akademické elity, reforma vysokého školství a s tím související záležitosti. V souladu s Althusserem nastává stav, kdy jednotlivé části ISA se stávají na první pohled k sobě nenáležející⁶⁶.

ROK 1998 NÁSTUP MASOVÉHO ŠKOLSTVÍ

Důležitou proměnou proti začátku 90. let je regionalizace tisku, která souvisí se snahou celostátních deníků získat čtenáře lokálních zpráv. Tedy přebírat čtenáře regionálním periodikům. Média jsou si totiž vědoma, že čtenáře velice zajímají zprávy z jeho geografického okolí.

Nástupce Rudého Práva v roce 1998 se jmenuje už jen Právo. A není to již deník, který by spadal pod nějakou stranu, ale je v soukromých rukách. Ve sledovaných obdobích roku 1998 pochází polovina zpráv o vysokém školství z regionů. Souvisí to s proměnou celostátního tisku, který ve snaze konkurovat lokálním periodikům začal vydávat regionální mutace. Také to ovšem svědčí o regionálním zájmu o vysoké školství. Je možné vyčlenit tři regiony, které se zájmem o vysoké školství vymykají. Patří mezi ně Jižní Morava, Západní Čechy a tyto regiony následuje Praha. V regionu Západní Čechy hraje ve většině zpráv důležitou roli Západočeská univerzita v Plzni či osoby s ní spojené. V člancích z Jižní Moravy se pak objevují převážně brněnské vysoké školy. V Praze jsou pak zprávy mnohem diverzifikovanější.

Nejčastějšími prezentovaným tématem v Právu je nějaká aktivita vysoké školy, která je určena veřejnosti. Může se jednat o dny otevřených dveří, vydání publikace, pořádání přednášek nebo výstav. S četností více než dvakrát menší než aktivita vysoké školy pro veřejnost se pak objevují různé informace o vysokých školách. Patří sem například zprávy o zřizování nových oborů, obecné informace o studiu a informace o růstu počtu zájemců o vysokoškolské studium. Dále následovalo téma školné, které bylo spojováno s projednáváním a přípravou nového

vysokoškolského zákona. Školné se objevovalo pouze na celostátní úrovni. Následovala témata, která byla o akcích spojených s 650. výročí Karlovy univerzity. Mezi témata, která se objevila více než dvakrát patří ještě studentské aktivity (divadelní představení, publikace, na kterých se podíleli studenti apod.), přijímací řízení na vysoké školy, příprava na ně, příprava vysokoškolského zákona, zprávy z oblasti černé kroniky, problém se studentským ubytováním na Strahově, rozvoj vztahů se zahraničními vysokými školami a různá vyznamenání udělovaná vysokými školami. Objevují se i témata vyložené se týkající regionálního vysokého školství, pomínou-li zaměření regionálních mutací na regionální vysokoškolské instituce.

Ve více než polovině článku se vyskytl jako aktér představitel akademické elity, případně akademická instituce. Mezi výraznější aktéry patřily ještě zájemci o studium, studenti a politická elita. Ostatní aktéři už nebyli ve sledovaném období příliš výrazní.

Další zkoumaný deník, tedy Blesk, je ukázkou, že koncem 90. let jsme se již přiblížili západoevropské mediální scéně, kde ve čtenosti také dominují bulvární tituly. Jak se dalo předpokládat, potvrdilo se, že v Blesku bylo téma vysokého školství zastoupeno nejméně ze všech tří sledovaných titulů. Ve srovnání s ostatními dvěma tituly je četnost výskytu vysokoškolské tematiky v Blesku marginální. V Blesku se prakticky nevyskytují regionální mutace, kromě rozdělení na Prahu a Čechy /Morava. Většina článku o vysokém školství pocházela z Prahy. V deníku Blesk ve sledovaném období roku 1998 dominují oblasti vysokého školství články, které se týkají oslav 650. Výročí Karlovy univerzity. V roli aktérů v těchto člancích vystupuje především akademická elita, doplněná o umělce a politickou elitu. V souvislosti s výročí UK se objevují akce pro studenty, oceňování významných členů vědecké komunity a zasedání vědecké rady UK.

Dalším tématem, které se objevuje častěji jsou studentské aktivity (tedy výstavy a divadelní představení studentů). Dále to jsou informace o přijímacím řízení na vysoké školy a nových oborech. Následuje kriminalita, která se udála na akademické půdě či ji spáchal bývalý akademik. Krom toho se objevuje jedna zpráva o protestu studentů proti zdražování kolejného na ČVUT.

⁶⁶ ALTHUSSER, L.: c.d., s. 144.

Jako aktéři se v Blesku prakticky neobjevuje lid nebo lokální politické elity. V roce 1998 na místě svazácké Mladé fronty, již figuruje soukromý deník Mladá fronta Dnes. V jeho případě pocházela nadpoloviční většina článků z regionů. Výrazně nejvíce jich bylo z regionální mutace Praha. S odstupem následovala mutace Severní Morava a Slezsko, následována Jižní Moravou a Západními Čechami. Na opačné konci spektra pak byla mutace Jižní Čechy. Z aktéru byli nejvíce zastoupeni studenti, s výrazným odstupem následovala akademická elita a dále akademické instituce. Z ostatních aktérů dosáhli patrnějšího zastoupení umělci, politická elita a lid. Za zmínku stojí, že už se objevují první zprávy, v kterých hrají roli v souvislosti se školstvím lokální politici. Z akademické oblasti je pak novinkou akademická administrativa a akademické PR jako aktér.

Nejčastěji se ve sledovaném období objevovala témata zastřešená kategorií studentská aktivita. Jedná se především o výstavy, hudební a divadelní představení, na kterých se podíleli studenti. Studentská aktivita je následovaná kategoriemi vysokoškolský sport a akce vysokých škol pro veřejnost. Následují zprávy, které se týkají různých informací o vysokých školách. Další kategorií je vysokoškolský zákon, který se objevuje 13x, s tímto tématem se výrazně pojí téma školného (11x) a téma soukromých vysokých škol (9x), oproti tomu další pojící se téma neuniverzitních vysokých škol se objevuje jen 5x. Výrazněji zastoupené jsou články z oblasti černé kroniky. Je třeba ještě zmínit, že i v Mladé frontě se objevují články spojené s 650. Výročím Karlovy univerzity. Za zmínku také stojí články věnované žebříčkům úspěšnosti absolventů středních škol při přijímání řízení na vysoké školy. To lze interpretovat, že při výběru sekundárního vzdělávání hraje důležitou roli možnost úspěšně navázat vzděláním terciárním. Další témata již byla marginální.

V roce 1998 si lze všimnout, že mediální obraz regionálního školství se stává obrazem regionálním. Oproti začátku 90. let je zde trendem jasný ústup politické elity z nejvyšších pozic žebříčku aktérů, velmi výraznou roli si stále zachovává akademická elita a studenti. Celkově je spektrum aktérů poměrně široké. Nově do něj přibývá akademická administrativa a lokální politici. Lze v něm spatřit již první profesionální aktéry mediální

scény. Tím mám na mysli různé tiskové mluvčí apod., a to jak z oblasti politiky, tak i akademické sféry, i když jejich role v mediálním obraze je velmi mlhavá a v podstatě představují téměř přehlédnutelné tečky na velkém plátně. Jednotlivé části ISA už se zdají na první pohled nespojitě⁶⁷. Co je ovšem novinkou, že do obrazu mediálního školství zasahují první imamologové⁶⁸, tedy profesionálové z oblasti PR.

ROK 2008 NA CESTĚ K UNIVERZALITĚ

V květnu 2008 v Právu tvořily zprávy v regionálních mutacích věnované vysokému školství nadpoloviční většinu z celkového počtu zpráv o vysokém školství. Nejvíce zpráv bylo v mutaci Východní Čechy, dále v mutaci Olomoucký kraj, následovala Jižní Morava a Jižní Čechy. Na opačném konci se nalézaly mutace Střední Čechy a Vysočina s jednou zprávou věnovanou vysokému školství. Vůbec žádná zpráva se neobjevila v mutaci Karlovarský kraj. Jedním z faktorů, který ovlivňuje různou kvantitu informací o vysokém školství v jednotlivých regionech, je i různý počet vysokých škol v regionech.

Nejčastěji se objevovalo v souvislosti s vysokým školstvím téma univerzitních nemocnic, a to v souvislosti s plány na jejich privatizaci či protesty proti tomu. Dalším tématem byla kategorie akce vysokých škol pro veřejnost (výstavy, přednášky apod.). Na třetím místě byly zprávy týkající se studentský aktivit (výstavy, koncerty, představení). Následovaly články zabývající se otázkou financování vysokých škol. Většinou se jednalo o problémy spojené s reformou vysokých škol a Bílou knihou. Dále to byl článek

⁶⁷ ALTHUSSER, L.: cd., s. 144.

⁶⁸ Imamolog je ten, kdo vytváří imamologii. Imamologie je termín, který použil KUNDERA ve svém románu *Nesmrtelnost* – jedná se o souhrn velmi proměnlivých systémů, které vycházejí zjednodušeně řečeno z průzkumů veřejného mínění a které se snaží ovlivnit mínění a chování oné veřejnosti či jejich jednotlivých částí vytvářením hyperrealisty. Viz KUNDERA, Milan: *Nesmrtelnost*, Atlantis, Brno, 1993 nebo také Bystrický, Jiří: *Mediální diskurs postmoderny: K problematice fatálních strategií a seduktivních her narativních diskursů*, Karolinum, Praha, 2001, s. 154-181 nebo REIFOVÁ, Irena ed.: *Slovník mediální komunikace*, Portál, 2004, s. 85-86.

o podpoře projektu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a rybářského svazu ze strany Jihočeského kraje⁶⁹. o atraktivitě podpory financování vysokého školství ze strany průmyslu svědčí PR článek společnosti ČEZ *Zelená energie podporuje prospěšné projekty*, kde je prezentována podpora VŠB-TUO a Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně⁷⁰. Ostatně téma kooperace s průmyslem bylo v květnovém Právu zastoupeno stejně jako otázka financování vysokých škol. Následovala témata věnovaná akcím pořádaným pro studenty. Dále pak informace o stavbách nových vysokoškolských budov a vedle toho otázka školného. Ostatní témata lze již označit za marginální, přesto dohromady tvoří necelou polovinu témat, to svědčí o pestrosti témat spojovaných s vysokými školami. Nalézají se zde zprávy o nových fakultách až po spolupráce s různými akademickými i neakademickými institucemi, kriminalitu a přijímací řízení na vysoké školy.

Z aktérů byla nejvíce zastoupena akademická elita s velkým odstupem následovaná studenty. S mírnými odstupy potom dle četnosti účinkovala v článkách politická elita, akademické instituce, lokální politici a představitelé jiných institucí (shodně se objevili 12x), umělci, lid představitel firmy, firma (posledně tři jmenovaní shodně 6x) a akademická administrativa. Ostatní aktéři již hráli v obrazu vysokého školství ve sledovaném období marginální roli.

V MF DNES v květnu 2008 pocházely zhruba tři čtvrtiny článků týkajících se vysokého školství z regionálních mutací. Nejvíce článků bylo z mutace Severní Morava a Slezsko, na druhém místě byly články z Jihovýchodní Moravy (Zlínský kraj), třetí místo obsadily mutace Plzeňský a Pardubický kraj, s velmi mírným odstupem následovala Jižní Morava (bez Brna). Nejméně článků pocházelo z Karlovarského kraje a Vysočiny, o něco více pak z Brna a Královhradeckého kraje.

Nejčastějším tématem byly akce vysokých škol pro veřejnost, tvořily asi pětinu všech zpráv. S velkým odstupem následovaly články věnované student-

ským aktivitám. Dalšími tématy byly stavby, akce pro studenty. Za touto dvojicí byl větší odstup v četnosti, s menšími rozestupy mezi sebou následovaly kategorie kooperace s průmyslem a informace o vysokých školách, dále pak téma univerzitních nemocnic, regionální školství a vyznamenání, vědecký objev a příprava na přijímací řízení, financování vysokých škol a plagiátorství. Ostatní témata byla poměrně marginální, ať už se jednalo o vysokoškolský sport, vysokoškolský zákon, rozvíjení vztahů se zahraničními vysokými školami, či kooperace s dalšími institucemi apod.

Z aktérů se nejčastěji objevovali studenti, dále pak akademická elita, představitelé jiných institucí, umělci, politická elita, lokální politici, lid, představitelé firem a neživé akademické objekty.

V květnovém Blesku roku 2008 nenajdeme prakticky žádnou zprávu z regionální mutace vyjma jedné zprávy z mutace Morava.

Oproti dalším dvěma sledovaným periodikům je počet zpráv opravdu minimální. Nejvíce je zmíněno téma univerzitních nemocnic, následují články z oblasti černé kroniky a téma stipendií. Ostatní témata se objevují pouze jedenkrát, je to například konání Miss Academia či vynález lezoucího robota vědci z Technické univerzity v Liberci. Nejčastějšími aktéry jsou studenti a politická elita. Objevují se ve více než polovině článků. Z ostatních aktérů jsou zmíněny více než jednou pouze akademické instituce a lid.

V roce 2008 pokračuje trend, který šlo sledovat již v roce 1998 a totiž zvěšování důležitosti regionů v mediálním obraze vysokého školství v nebulvárních periodikách (MF DNES, Právo). Aktérské spektrum je opravdu široké při čemž nejdůležitější role v něm stále patří akademické elitě a studentům. Novinkou je zřetelný nástup PR profesionálů a to i v akademickém prostředí. Imamologové tak začínají hrát důležitou roli i při propagaci edukačního ISA. Politická elita je vyjma Blesku na ústupu. Květen 2008 byl specifický tematikou univerzitních nemocnic, která souvisí, jak s reformou školství, tak i zdravotnictví. K tomu tématu se vyjadřovali nejen politické elity a jejich PR a akademické elity, ale i studenti. Opět mezi nejsilnější témata patřily aktivity vysokých škol pro veřejnost a studentské aktivity.

⁶⁹ Právo, J. Čechy, 9. 5. 2008 s. 12.

⁷⁰ Právo, 30. 5. 2008, s. 3.

VČERA I DNES, STEJNĚ ČI JINAK?

Za pozornost jistě stojí, že řada témat, která byla v souvislosti s vysokoškolskou tematikou probírána v roce 1989, se řeší i dnes, tedy skoro po dvaceti letech. Na druhou stranu ne všechna témata se dostávají do středu pozornosti tisku, nebo nebyla zachycena sondou, kterou jsem provedl. u některých z nich se změnil slovník a případně i ideologické zatížení. Už v roce 1989 se hovoří o nutnosti nárůstu vysokoškoláků, popisuje se trend, kdy počet vysokoškoláků se zvyšuje a tento trend je vyzdvihován jako otevření vysokých škol lidem z dělnických a rolnických rodin⁷¹. V roce 1998 se pak píše o nárůstu studentů jako o faktu nedoplněném o ideologický podtext⁷². Dalším tématem, které je stále aktuální je spolupráce vysokých škol s průmyslem⁷³ a budování technologických center⁷⁴, respektive slovníkem roku 1989 center vědecko-technického pokroku⁷⁵. Aktuální je i po téměř dvaceti letech otázka přípravy studentů na pracovní praxi.

Na druhou stranu některá paradigmatata zůstávají stejná, například volání po objektivním výkonovém hodnocení vysokých škol v roce 1989⁷⁶ a dnešní žebříčky hodnocení vysokých škol⁷⁷ jsou toho příkladem o něco dříve se podobný trend objevil u středních škol, v souvislosti s jejich napojením na vysoké školy média zveřejňují žebříčky škol podle úspěšnosti jejich absolventů při přijímacím řízení na vysoké školy⁷⁸.

Některé neduhy vysokého školství přetrvávají i dnes, ale z mediálního obrazu prakticky mizí, nebo je provedené sondy nedokázaly zachytit. Jedná se například o problém s vysokým věkem vědců⁷⁹. Problém ovšem nezmizel, ale přesunul se do odborného diskurzu⁸⁰.

OD HOMOGENITY K HETEROGENITĚ

Mediální obraz se za posledních devatenáct let proměnil, podobně jak se měnilo naše vysoké školství a naše společnost a v neposlední řadě samotná média. Došlo i k proměně struktur ideologických aparátů. V roce 1989 v socialistické společnosti byla jasná propojenost různých komponent ISA a k tomu jasná propojenost i se strukturami represivního státního aparátu. Dnes již propojenost těchto struktur není na první pohled zřejmá a do ideologických struktur pronikají imamologické prvky, a to i v akademické sféře.

Je ovšem třeba mít v patrnosti, že mediální obraz není zrcadlovými odrazem skutečnosti. Spíše ho lze vnímat jako jakousi fotografii, která zachycuje jen určitou část sociální reality a která je navíc místy retušovaná a kolorována. Ještě jednou je třeba zdůraznit, že v této studii jsem se zabýval pouze mediálním obrazem složeným z vybraných periodik a zachyceným ve vybraných obdobích. Přesto se dá sledovat jistá dynamika tohoto mediálního obrazu. Krom původních výzkumných otázek týkajících se témat a aktérů, se vynořil v průběhu výzkumu ještě jeden zajímavý jev, a sice regionalizace obrazu vysokého školství. Z původně celostátních stránek se vysoké školství posouvalo čím dál více na regionální úroveň, což jak již bylo řečeno výše, neodvisle souvisí i se vznikem regionálních mutací celostátních deníků, ale i regionálních vysokých škol. Dalším rysem proměny byla změna aktérského spektra. V socialistickém mediálním spektru aktérů se objevují především aktéři z řad politické a akademické elity, přičemž jsou často zároveň členy obou skupin. Výraznější skupinou jsou v něm ještě studenti a zbývající aktéři už

⁷¹ Mladá fronta, 1. 4. 1989, s. 5 nebo též Rudé právo, 1. 4. 1989, s. 4.

⁷² Mladá Fronta Dnes, 2. 1. 1998, s. 2.

⁷³ Například: Právo, Severní Morava, 20. 5. 2008, s. 12.

⁷⁴ Mladá Fronta Dnes, 23. 5. 2008, s. 24.

⁷⁵ Například Rudé právo, 3. 4. 1989, s. 4 nebo Mladá fronta, 1. 4. 1989, s. 2.

⁷⁶ Rudé právo, 4. 4. 1989, s. 6.

⁷⁷ PABIAN, Petr: Od elitního přes masové k univerzálnímu terciárnímu vzdělávání: koncepce Martina Trowa, *AULA* 16/2, 2008, s. 31–40.
MINKSOVÁ, Lenka: Žebříčky vysokých škol v České republice, *AULA* 16/4, 2008, (v tisku)

⁷⁸ Například MF DNES, Praha, s. 7.

⁷⁹ Rudé právo, 22. 5. 1989, s. 2.

⁸⁰ Viz seminář Rozšiřování výsledků projektů OECD – Thematic Review of Tertiary Education na téma Akademická kariéra, které pořádalo CSVŠ 23. 9. 2008.

hrají minimální úlohu. Od tedy socialistického skoro homogenního spektra dochází postupně k přeměně na stále více heterogenní. Přibývají různé aktérské skupiny. Postupně se rozvolňují vazby mezi politikou a akademickou elitou. V roce 1998 už lze spatřit první náznaky, že si aktéři uvědomují důležitost svého mediálního obrazu natolik, že se v něm objevují i první mediální profesionálové i v akademické oblasti, rok 2008 pak tento trend potvrzuje. Přestože aktérské spektrum se stává více a více heterogenním, lze v něm nalézt dvě dominující skupiny, a to akademickou elitu a studenty. Akademická elita patří konstantně k nejfrekventovanějším aktérům.

V případě témat, která se objevují v mediálním obrazu vysokého školství, je možné hovořit v podstatě o třech etapách a třech typech agend, které jsou nastolovány. V sledovaném období roku 1989 je nastolovaná politická agenda socialistických reforem.

V roce 1990 přichází agenda porevoluční transformace. Hlavní téma je výměna akademických elit a transformace vysokého školství.

V letech 1998 a 2008 je možné sledovat agendu akademické každodennosti, která je sice také zasažena výjimečnými procesy a událostmi, avšak hlavní důraz je kladen na každodenní události akademického světa jako jsou výstavy, publikace, koncerty, problémy s financováním apod.

Poslední otázka, zda mediální obraz vysokého školství nějak odráží probíhající přeměnu českého vysokého školství z elitního na masové až univerzální, vyznívá kladně. Z proměny spektra aktérů a z celkové přeměny z homogenního (tedy elitně orientovaného) obrazu na obraz heterogenní, tak usuzovat lze.

Literatura:

- 1 ALTHUSSER, Louis. *Lenin and Philosophy and Other Essays*, New York and London, Monthly Review Press, 1971.
- 2 BYSTRICKÝ, Jiří. *Mediální diskurs postmoderny: k problematice fatálních strategií a seduktivních her narativních diskursů* (2001) Praha, Karolinum,
- 3 GEERTZ, Clifford. *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Books, 1973.
- 4 JENSEN, Klaus, Bruhn and JANOWSKI, Nicholas W. (ed.) a *Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*, London and New York: Routledge, 1991.
- 5 KUNDERA, Milan. *Nesmrtelnost*, Brno, Atlantis, 1993.
- 6 MINKSOVÁ, Lenka. Žebříčky vysokých škol v České republice, Praha: AULA roč.16, č.4, 2008, s.[v tisku]
- 7 PABIAN, Petr: Od elitního přes masové k univerzálnímu terciárnímu vzdělávání: koncepce Martina Trowa, AULA, roč.16, č.4, 2008, s. 31–40.
- 8 REIFOVÁ, Irena ed. d. *Slovník mediální komunikace*, Praha: Portál, 2004.
- 9 TRAMPOTA, Tomáš. *Zpravodajství*, Praha: Portál, 2006.

Jan Beseda

Centrum pro studium vysokého školství, v.v.i.

beseda@csvs.cz

RÉSUMÉ

The Changes of Media Image of Higher Education in years 1989-2008

The article concerns with changes of higher education media image in years 1989-2008. The study uses qualitative media analysis of chosen daily press titles (Rudé Právo (Právo), Mladá fronta (MF DNES), Blesk) in the chosen periods. Main aim of the study is to find out, how have the agenda setting and spectrum of actors in media image of higher education changed. The article shows the process of regionalization of higher education's media image. The media image is shifting from relative homogeneity to heterogeneity. The spectrum of persons involved is becoming wider and more multifarious. The author found three types of agenda setting. First the socialistic political agenda setting typical for year 1989, than in 1990 the agenda turns to postrevolutionary transformation. In last two periods analyse we can speak about agenda setting of academic everydayness.